

EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS JUDIKATŪRA PAR EIROPAS CILVĒKA TIESĪBU UN PAMATBRĪVĪBU AIZSARDZĪBAS KONVENCIJAS 5.PANTU JAUTĀJUMĀ PAR DROŠĪBAS LĪDZEKĻA – APCIETINĀJUMA PIEMĒROŠANU

Saturs

I.	IEVADS	3
II.	TIESĪBU UZ PERSONISKO BRĪVĪBU UN DROŠĪBU NOZĪME	4
III.	KAS IR “BRĪVĪBAS ATŅEMŠANA” ECK 5.PANTA IZPRATNĒ?	6
IV.	ECK 5.PANTĀ IETVERTĀS PRASĪBAS PIRMSTIESAS APCIETINĀJUMAM	7
IV.1.	Sākotnējā aizturēšana	7
	<i>Patvaļas aizliegums</i>	8
	<i>“Sodāms nodarījums”</i>	9
	<i>Tiesības tikt informētam par aizturēšanas iemesliem</i>	9
IV.2.	Kompetentas tiesu (tiesībsargājošās) iestādes lēmums	10
IV.3.	Pieļaujamie apcietinājuma pamati saskaņā ar ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktu.....	10
	<i>Pamatotu aizdomu esamība</i>	11
	<i>Nepieciešamība novērst noziedzīga nodarījuma izdarīšanu</i>	12
	<i>Nepieciešamība novērst bēgšanu pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas</i>	12
IV.4.	Pieļaujamie apcietinājuma turpmākās piemērošanas pamati saskaņā ar ECK 5.panta 3.punktu.....	13
IV.5.	Apcietinājuma ilgums	16
IV.6.	Tiesības ātri saņemt tiesas nolēmumu par apcietinājuma tiesiskumu (ECK 5.panta 4.punkts).....	18
IV.7.	Kompensācija par prettiesisku aizturēšanu vai apcietināšanu (ECK 5.panta 5.punkts)	20

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5.pants:

1. *Ikvienam ir tiesības uz personisko brīvību un drošību. Nevienam nedrīkst atņemt brīvību, izņemot sekojošos gadījumos un saskaņā ar likumā noteikto kārtību:*
  - a. *ja persona tiek tiesiski aizturēta uz kompetentas tiesas sprieduma pamata;*
  - b. *ja persona tiek tiesiski aizturēta vai apcietināta par nepakļaušanos likumīgam tiesas spriedumam, vai lai nodrošinātu jebkuru likumā paredzētu saistību izpildi;*
  - c. *ja persona tiek tiesiski aizturēta vai apcietināta nolūkā nodot viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm, balstoties uz pamatotām aizdomām, ka šī persona ir izdarījusi sodāmu nodarījumu, vai ja ir pamatots iemesls uzskatīt par nepieciešamu aizkavēt viņu izdarīt sodāmu nodarījumu vai nepieļaut viņas bēgšanu pēc sodāmu nodarījuma izdarīšanas;*
  - d. *ja tiesiski tiek aizturēts nepilngadīgais vai nu pāraudzināšanas nolūkā, vai lai nodotu viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm;*
  - e. *ja persona tiek tiesiski aizturēta ar nolūku aizkavēt infekcijas slimības izplatīšanos, vai arī tā ir garīgi slima persona, alkoholiķis vai narkomāns, vai klaidonis;*
  - f. *ja persona tiek likumīgi aizturēta vai apcietināta nolūkā neļaut tai nelikumīgi ieceļot valstī, vai ja pret personu tiek veiktas darbības ar nolūku viņu izraidīt no valsts vai izdot citai valstij.*
2. *Ikvienu aizturētā personu nekavējoties jāinformē viņai saprotamā valodā par aizturēšanas iemesliem un par jebkuru viņai izvirzīto apsūdzību.*
3. *Jebkura persona, kas aizturēta vai apcietināta saskaņā arī šī panta 1.c. punktu, ir nekavējoties jānodod tiesnesim vai citai amatpersonai, kura saskaņā ar likumu ir pilnvarota veikt tiesu varas funkcijas, un ir tiesājama saprātīgā termiņā vai iztiesāšanas laikā atbrīvojama. Atbrīvošana var būt ar nosacījumiem, piemērojot līdzekļus, kas nodrošina personas ierašanos tiesā.*
4. *Jebkura persona, kurai aizturot vai apcietinot atņemta brīvība, var vērsties tiesā, kas nekavējoties lemj par viņas aizturēšanas tiesiskumu un lemj viņu atbrīvot, ja aizturēšana nav bijusi tiesiska.*
5. *Ikvienai personai, kas aizturēta vai apcietināta pretēji šī panta prasībām, ir nodrošināmas tiesības uz zaudējumu atlīdzību.*

I. IEVADS

1. Šī apkopojuma mērķis ir sniegt ieskatu Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) judikatūrā par Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (ECK) 5.pantu, ciktāl šis pants ir attiecināms uz drošības līdzekļa – apcietinājums – piemērošanu. Proti, par ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktu un 2.-5.punktu. Drīzumā šim apkopojumam tiks pievienota tabula ar informāciju par visām Latvijas lietām, kurās ECT ir vērtējusi apcietinājuma piemērošanas atbilstību šīm ECK normām.
2. Latvijas lietās sūdzības par apcietinājuma piemērošanu un apcietinājuma termiņiem veido vienu no lielākajām sūdzību kategorijām; kopš 1997.gada ECT ir izlēmusi 100 šādas sūdzības. Gandrīz visās lietās, kurās notikumi risinājušies pirms Latvijas Kriminālprocesa likuma (KPL) spēkā stāšanās, ECT ir atzinusi, ka ir pieļauts ECK 5.panta pārkāpums, jo Kriminālprocesa kodeksa normas un to piemērošana praksē nepasargāja personu no patvaļas, apcietinājums tika piemērots uz visu likumā paredzēto termiņu bez individuāla izvērtējuma par tā nepieciešamību, un visa apcietinājuma perioda laikā divu instanču tiesas atkārtoja pēc būtības tos pašus argumentus apcietinājuma pamatošanai¹. Piemēram, lietā *Estrikh pret Latviju* ECT norādīja, ka “*tā jau ir konstatējusi šī panta pārkāpumus vairākās lietās, kurās sūdzības iesniegtas pret Latviju,[...] nepietiekamas motivācijas un neefektīvas procedūras dēļ, pieņemot lēmumu par personas paturēšanu apcietinājumā. ECT uzskata, ka šādas lietas, kā arī fakts, ka ir liels skaits līdzīgu sūdzību, kas iesniegtas izskatīšanai ECT, šķiet, atklāj sistēmisku problēmu attiecībā uz acīmredzami nekritisko apcietinājuma kā drošības līdzekļa piemērošanu Latvijā*”².
3. Būtisks pavērsiens ECT judikatūrā Latvijas lietās notika 2011.gadā, kad lietā *Dergačovs pret Latviju* ECT pirmo reizi izskatīja sūdzību par KPL normu piemērošanu. Šajā lietā ECT secināja, ka apelācijas instances tiesa pēc būtības vērtēja nepieciešamību turpināt piemērot apcietinājumu, vērtējumā izmantojot ECT judikatūrā par ECK 5.pantu definētos kritērijus, tādēļ fakts, ka iesniedzējs lēmumu par apcietinājuma pagarināšanu nebija pārsūdzējis apgabaltiesā, nozīmēja, ka nav izmantoti visi nacionālie tiesību aizsardzības mehānismi, un ECT šo sūdzību skatīt nevar³. Secinājumus par to, ka apelācijas instances tiesas ir efektīvs nacionāls mehānisms apcietinājuma pamatotības kontrolē, ECT atkārtoja arī lēmumā lietā *Ķipēns pret Latviju*⁴.
4. Diemžēl jau 2014.gadā ir konstatējams nākamais pavērsiens ECT judikatūrā, kad spriedumā lietā *Urtāns pret Latviju* ECT atzina, ka ir pieļauts ECK 5.panta pārkāpums, jo lēmumos par apcietinājuma termiņa periodisku pagarināšanu nebija pienācīgi atspoguļota apcietinājuma turpmākā pamatotība⁵. ECT ieskatā galvenā problēma bija tajā, ka, ieilgstot pirmstiesas apcietinājumam, nacionālās tiesas savos lēmumos turpināja atsaukties tikai uz sākotnējām aizdomām pret personu kā vienīgo iemeslu apcietinājuma turpmākai pagarināšanai⁶. Citiem vārdiem sakot, ECT neradās pārliecība, ka laika ziņā vēlākajos lēmumos par apcietinājuma

¹ *Freimanis un Lūdums pret Latviju* (iesniegumi Nr.73443/01 un 74860/01), 2006.gada 9.februāra spriedums; *Svipsta pret Latviju* (iesniegums Nr.66820/01), 2006.gada 9.marta spriedums; *Moisejevs pret Latviju* (iesniegums Nr.64846/01) un *Kornakovs pret Latviju* (iesniegums Nr.61005/00), 2006.gada 15.jūnija spriedumi.

² *Estrikh pret Latviju* (iesniegums Nr.73819/01), 2007.gada 18.janvāra spriedums, 127.rindkopa.

³ *Dergačovs pret Latviju* (iesniegums Nr.417/06), 2011.gada 12.aprīļa lēmums, 34.-36.rindkopa.

⁴ *Ķipēns pret Latviju* (iesniegums Nr.5436/05), 2013.gada 5.marta lēmums.

⁵ *Urtāns pret Latviju* (iesniegums Nr.16858/11), 2014.gada 28.oktobra spriedums, 31.-38.rindkopa.

⁶ Turpat.

pagarināšanu pēc būtības tika vērtēta apcietinājuma pamatotība, lai pārbaudītu, vai šāda pamatotība un nepieciešamība saglabājas. Lietā *Urtāns pret Latviju* ECT arī noraidīja valdības iesniegtos pierādījumus, ka laikā, kamēr iesniedzējs atradās apcietinājumā, izmeklēšanā tika iegūtas ziņas par citiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuros aizdomas krita uz iesniedzēju. ECT atzīmēja, ka tā ir kompetenta izvērtēt tikai atbilstošajos Latvijas tiesu lēmumos atspoguļoto motivāciju, nevis valdības vēlāk iesniegto informāciju, un uzsvēra, ka apstrīdētajos tiesu nolēmumos bija tikai atsauces uz lēmumos par sākotnējo apcietinājuma piemērošanu izdarītajiem secinājumiem un frāze, ka “*apcietinājuma piemērošanas pamati nav mainījušies vai izzuduši*”, kas ECT ieskatā nekādi nepaskaidroja, kādēļ, laikam ejot, apcietinājums joprojām ir pamatots un nepieciešams⁷.

5. Kopš 2014.gada vienīgā lieta, kurā ECT ir noraidījusi sūdzības par apcietinājuma pamatotību, ir 2021.gadā izlemtā lieta *Višņevskis un citi pret Latviju*⁸. Šajā lietā ECT atzina, ka nacionālās tiesas bija pienācīgi pamatojušas apcietinājuma nepieciešamību, atsaucoties uz konkrētiem, nevis abstraktiem, formāliem vai stereotipiskiem apsvērumiem. Tāpat ECT secināja, ka kriminālprocesā, kura ietvaros iesniedzējiem bija piemērots apcietinājums, valsts iestādes un tiesas bija izrādījušas nepieciešamo rūpību, lai lieta tiktu iztiesāta laikus.

II. TIESĪBU UZ PERSONISKO BRĪVĪBU UN DROŠĪBU NOZĪME

6. ECK 5.pants garantē ikviena tiesības uz personisko brīvību un drošību, šajā pantā ar vārdu “brīvība” saprotot personas fizisko brīvību no ierobežojumiem⁹. Šī panta 1.punkta (a)-(f) apakšpunkti definē pieļaujamus izņēmumus no šīm tiesībām, proti, gadījumus, kad personai var tikt atņemta brīvība. ECT ir uzsvērusi, ka šis uzskaitījums ir izsmeļošs¹⁰ un ka katrs atsevišķais izņēmums ir jāinterpretē šauri¹¹. ECK 15.pants pieļauj, ka “*kara vai cita ārkārtas stāvokļa gadījumā, kas apdraud nācijas dzīvi*”, valsts var atkāpties no ECK 5.panta prasībām, bet tikai tiktāl, “*cik to nenovēršami prasa ārkārtas situācijas raksturs*”, turklāt ECT joprojām ir tiesīga vērtēt šādas atkāpes atbilstību ECK prasībām un patieso nepieciešamību konkrētas lietas ietvaros¹².
7. Personiskā brīvība piemīt jebkuram, un tiesībām uz brīvību un drošību ir svarīga loma demokrātiskas sabiedrības pastāvēšanā¹³. Kā savā judikatūrā vairākkārt uzsvērusi ECT, ECK 5.panta galvenais mērķis ir pasargāt indivīdu no patvaļīgas viņa brīvības atņemšanas, tādējādi šī ECK norma ir cieši saistīta arī ar tiesiskās noteiktības un likuma varas principu. Līdztekus tiesībām uz dzīvību (ECK 2.pants), tiesībām netikt spīdzinātam (ECK 3.pants) un verdzības aizliegumam (ECK 4.pantam), tiesības uz brīvību un drošību ECT ieskatā pieder pie

⁷ *Urtāns pret Latviju* (iesniegums Nr.16858/11), 2014.gada 28.oktobra spriedums, 34.-36.rindkopa.

⁸ *Višņevskis un citi pret Latviju* (iesnieguma Nr.35328/17), 2021.gada 25.marta lēmums.

⁹ *Engel pret Nīderlandi* (iesniegumi Nr.5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 un 5370/72), 1976.gada 8.jūnija spriedums, 58.rindkopa.

¹⁰ *Al-Jedda pret Lielbritāniju* (iesniegums Nr.27021/08), Lielās palātas 2011.gada 7.jūlija spriedums, 99.rindkopa.

¹¹ *Winterwerp pret Nīderlandi* (iesniegums Nr.6301/73), 1979.gada 24.oktobra spriedums, 37.rindkopa.

¹² *A. un citi pret Apvienoto Karalisti* (iesniegums Nr.3455/05), Lielās palātas 2009.gada 19.februāra spriedums, 173.-190.rindkopa.

¹³ *Ladent pret Poliju* (iesniegums Nr.11036/03), 2008.gada 18.marta spriedums, 45.rindkopa.

fundamentālām “pirmā ranga tiesībām”, kuras aizsargā indivīda fizisko drošību¹⁴. To, cik lielu uzmanību ECT pievērš ECK 5.pantā garantēto tiesību aizsardzībai, apliecina arī ECT gatavība nolēmumos, kuros tā konstatē acīmredzamu šo tiesību pārkāpumu, norādīt uz valsts pienākumu personu nekavējoties atbrīvot¹⁵, lai gan principā valstij ir rīcības brīvība, izvēloties ECT nolēmumu izpildei nepieciešamos pasākumus.

8. Brīvības atņemšana var tieši un negatīvi ietekmēt personas iespējas īstenot daudzas citas cilvēktiesības, piemēram, tiesības uz pārvietošanās brīvību, tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, tiesības uz izteiksmes un pulcēšanās brīvību. Turklāt brīvības atņemšana var palielināt risku, ka persona cietīs no spīdzināšanas vai cita veida vardarbības. Tādēļ lēmumu pieņēmējiem pastāvīgi ir jāpatur prātā, ka, lai ECK 5.pantā ietvertās personas brīvības aizsardzība saglabātu savu jēgu, jebkura brīvības atņemšana ir jāuzskata par izņēmumu, tai ir jābūt objektīvi nepieciešamai, un tās ilgums nedrīkst pārsniegt absolūti nepieciešamo.
9. Pats ECK 5.panta 1.punkta teksts – *“ikvienam ir tiesības uz brīvību un drošību. Nevienam nedrīkst atņemt brīvību, izņemot sekojošos gadījumos un likumā noteiktā kārtībā”* – iedibina ļoti būtisku pamatprincipu. Proti, **pastāv prezumpcija, ka ikvienam ir tiesības uz brīvību un personai brīvību var atņemt tikai izņēmuma gadījumos uz laiku, kas nedrīkst pārsniegt absolūti nepieciešamo.** Saskaņā ar ECT judikatūru persona, kura apsūdzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, vienmēr ir jāatbrīvo pirms tiesas, ja vien valsts nevar pierādīt, ka pastāv “būtiski un pietiekami” apsvērumi, kas attaisno turpmāko apcietinājumu¹⁶.
10. **Citiem vārdiem sakot, brīvības atņemšana ir izņēmums no vispārējā principa, ka persona ir brīva, un šim izņēmumam ir nepieciešams pienācīgs attaisnojums.** Tas savukārt nozīmē, ka pienākums pierādīt brīvības atņemšanas atbilstību kādam no ECK 5.pantā uzskaitītajiem pieļaujamiem izņēmumiem gulstas uz valsts iestādēm, kurām tādēļ ir jāspēj atklāt, ka konkrētās lietas specifiskie apstākļi atbilst ECK 5.panta 1.punkta apakšpunktos uzskaitītajiem gadījumiem, kad personai var tikt atņemta brīvība. Prezumpcija par labu brīvībai pieprasa, lai amatpersonas, kurām ir atbilstošas pilnvaras atņemt personai brīvību, vienmēr paškritiski vērtētu savu rīcību un pārliecinātos, ka gadījumos, kad šīs pilnvaras tiek izmantotas, ECK 5.pantā noteiktie ierobežojumi tiek nepārtraukti ievēroti. Lai šāds vērtējums vispār notiktu un būtu arī efektīvs, izšķiroša loma ir tiesnešiem, kuri īsteno ECK 5.panta 3.-4.punktā paredzētās uzraudzības un kontroles funkcijas, un tam, vai tiesnešu pieeja apcietinājuma nepieciešamībai ir bijusi pietiekami skeptiska; turklāt svarīgi, ka ikvienā gadījumā, kad brīvības atņemšana tiek apstrīdēta, tiesnesis, to izvērtējot, vadītos no pieņēmuma, ka personai ir jābūt brīvai¹⁷.

¹⁴ *McKay pret Apvienoto Karalisti* (iesniegums Nr.543/03), Lielās palātas 2010.gada 3.oktobra spriedums, 30.rindkopa.

¹⁵ *Assanidze pret Gruziju* (iesniegums Nr.71503/01), Lielās palātas 2004.gada 8.aprīļa spriedums, 203.rindkopa; *Del Rio Prada pret Spāniju* (iesniegums Nr.42750/09), Lielās palātas 2013.gada 21.oktobra spriedums, 139.rindkopa

¹⁶ *Smirnova pret Krieviju* (iesniegumi Nr.46133/99 un 48183/99), 2003.gada 24.jūlija spriedums, 58.rindkopa.

¹⁷ “*Right to liberty and security. A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*”. Human rights handbooks, No.5, Eiropas Padome, 2002. Pieejams:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007ff4b>

III. KAS IR “BRĪVĪBAS ATŅEMŠANA” ECK 5.PANTA IZPRATNĒ?

11. Lai gan gandrīz visos ECK 5.panta punktos tiek lietoti termini “arests” un “apcietinājums”, šo normu tvērums neaprobežojas ar personas aizturēšanu vispārpieņemtajā izpratnē, proti, kad persona pēc aizturēšanas tiek nogādāta policijas iecirknī vai cietumā, jo brīvības atņemšana var izpausties arī citos veidos¹⁸. Svarīgi ir pievērst uzmanību nevis tam, kā process tiek nosaukts, bet gan tam, kādas ir šī procesa sekas un kas ar šo procesu tiek sasniegts.
12. ECT strikti nošķir gadījumus, kas uzskatāmi par brīvības atņemšanu un uz kuriem tādēļ ir attiecināms ECK 5.pants, no vienkāršiem pārvietošanās ierobežojumiem, uz kuriem šis pants nav attiecināms. Atšķirība starp brīvības atņemšanu un pārvietošanās ierobežojumiem ir atkarīga no personai radīto ierobežojumu intensitātes, nevis to rakstura un būtības¹⁹. Turklāt ECT nav saistoši nacionālo iestāžu secinājumi par to, vai ir notikusi brīvības atņemšana, un ECT vienmēr patstāvīgi izvērtēs lietas faktus²⁰.
13. Lai izlemtu, vai personai ir tikusi atņemta brīvība ECK 5.panta izpratnē, ECT izvērtē gan objektīvo elementu attiecībā uz personas piespiedu turēšanu noteiktā ierobežotā teritorijā uz laika posmu, kurš nav acīmredzami nenozīmīgs, gan arī subjektīvo elementu, proti, personas attieksmi pret šiem ierobežojumiem, kuriem tā nav brīvprātīgi piekritusi²¹. ECT izvērtējums būs atkarīgs no katras personas īpašās situācijas, ņemot vērā virkni kritēriju:
  - a. ciktāl persona tika piespiesta pakļauties amatpersonu rīkojumiem (*degree of coercion*). Piemēram, piespiedu elements, kas piemīt policijas pilnvarām apturēt un pārmeklēt personas, kā arī nogādāt tās uz policijas iecirkni pretēji personas gribai vai pienākums pēc policijas norādījuma sēsties policijas mašīnā, gaidot administratīvā pārkāpuma protokola sastādīšanu, norāda uz brīvības atņemšanu, neraugoties uz to, ka notikums ir relatīvi īss (dažas stundas)²²;
  - b. ieslodzījuma vieta (jo mazāka telpa, jo lielāka iespēja, ka tiks konstatēta brīvības atņemšana), un drošības pasākumi, kas nodrošina ieslodzījumu;
  - c. vai un kā persona tiek uzraudzīta, šādas uzraudzības biežums un intensitāte;
  - d. kontaktu ar ārpusauli esamība, biežums un to uzraudzības pakāpe;
  - e. piespiedu līdzekļu piemērošanas ilgums. Taču arī relatīvi īss laiks, piemēram, dažas stundas, pats par sevi nenozīmē, ka personai nebija atņemta brīvība²³.
14. Augšminētie kritēriji nav kumulatīvi. Taču gadījumos, kad izpildās vairāki no šiem kritērijiem, iespējamība, ka apskatāmā situācija varētu tikt uzskatīta par brīvības atņemšanu, pieaug. Piemēram, ECT ir konstatējusi, ka situācija, kad persona tika izsaukta uz policijas iecirkni paskaidrojumu sniegšanai un atradās tur striktā uzraudzībā kopumā 10 stundas, bija uzskatāma par brīvības atņemšanu, lai gan valdība-atbildētāja uzstāja, ka indivīdam bija tiesības jebkurā

¹⁸ *Guzzardi pret Itāliju* (iesniegums Nr.7367/76), 1980.gada 6.novembra spriedums, 95.rindkopa; *Zelčs pret Latviju* (iesniegums Nr.65367/16), 2020.gada 20.februāra spriedums, 34.rindkopa.

¹⁹ Turpat, 93.rindkopa.

²⁰ *H.L. pret Apvienoto Karalisti* (iesniegums Nr.45508/99), 2004.gada 5.oktobra spriedums, 90.rindkopa.

²¹ *Storck pret Vāciju* (iesniegums Nr.61603/00), 2005.gada 16.jūnija spriedums, 74.rindkopa.

²² *Foka pret Turciju* (iesniegums Nr.28940/95), 2008.gada 24.jūnija spriedums, 78.rindkopa; *Zelčs pret Latviju*, (iesniegums Nr.65367/16), 2020.gada 20.februāra spriedums, 38.rindkopa.

²³ *Rantsev pret Kipru un Krieviju* (iesniegums Nr.25965/04), 2010.gada 7.janvāra spriedums, 317.rindkopa.

brīdī atstāt policijas telpas. Šo apgalvojumu valdība nekādi nevarēja pamatot ar atbilstošiem pierādījumiem, kas bija viens no apsvērumiem, kas ECT lika konstatēt ECK 5.panta pārkāpumu²⁴. Lietā *Čamans un Timofejeva pret Latviju* ECT uzskatīja, ka vienam no iesniedzējiem, kurš kratīšanas laikā piecas stundas atradās rokudzelžos, faktiski bija atņemta brīvība, lai gan formāli viņš nebija aizturēts. Tajā pašā laikā šajā lietā pārkāpums netika konstatēts attiecībā uz otru iesniedzēju, kurai bija jāpiedalās kratīšanā, kura ilga 10 stundas²⁵. Var secināt, ka šajā lietā iemesls, kas lika ECT atzīt, ka ir noticis ECK 5.panta pārkāpums attiecībā uz pirmo iesniedzēju, bija faktu kumulatīvais efekts – rokudzelžu lietošana, kas gan pati par sevi ne vienmēr norāda uz brīvības atņemšanu²⁶, piemērošanas ilgums un uzraudzības pakāpe. Arī lietā *Miķelsons pret Latviju* iesniedzējs uzskatīja, ka viņam tikusi atņemta brīvība laikā, kamēr viņa dzīvesvietā notika kratīšana, un apgalvoja, ka četru stundu ilgās kratīšanas laikā viņam bija liegts atstāt telpas. Savukārt ECT atzina, ka valdības iesniegtie procesuālo darbību protokoli pierādīja, ka iesniedzējs neuzskatīja, ka viņam tika atņemta brīvība (subjektīvais elements). ECT arī atzina, ka, veicot kratīšanu, visām personām, kuras atrodas attiecīgajās telpās, tiek piemēroti zināmi procesuālie ierobežojumi, tie ir neizbēgami un nepieciešami, lai novērstu risku, ka varētu tikt apdraudēti meklējamie pierādījumi²⁷. Visbeidzot, lietā *Zelčs pret Latviju* Tiesa uzskatīja, ka iesniedzēja ievietošana policijas mašīnā, lai sastādītu administratīvā pārkāpuma protokolus, bija brīvības atņemšana, lai gan iesniedzēja atrašanās policijas mašīnā nebija ilgāka par divām stundām.²⁸

15. Noslēgumā vēlreiz jāuzsver, ka tas, vai personai ir (vai nav) tikusi atņemta brīvība, nav atkarīgs no nacionālo iestāžu sniegtā situācijas raksturojuma, bet gan no personas faktiskās situācijas (skatīt iepriekš aprakstītos kritērijus). Tas savukārt nozīmē, ka ECK 5.panta garantijas ir piemērojamas plašam situāciju lokam, tajā skaitā arī notikumiem, kas risinās vēl pirms personai formāli ir piešķirts konkrēts statuss kriminālprocesā.

IV. ECK 5.PANTĀ IETVERTĀS PRASĪBAS PIRMSTIESAS APCIETINĀJUMAM

16. Turpmākās rindkopas sniegs ieskatu ECT judikatūrā par prasībām, kuras ir ietvertas ECK 5.pantā un ir piemērojamas apcietinājumam kriminālprocesa ietvaros. Teksts ir strukturēts, lai pēc iespējas tuvāk hronoloģiski atbilstu dažādām kriminālprocesa stadijām, sākot ar personas aizturēšanu, turpinot ar pirmo tiesas lēmumu, ar kuru tiek piemērots pirmstiesas apcietinājums, tad pievēršoties lēmumiem par apcietinājuma tālāku piemērošanu, apskatot arī personas procesuālās tiesības, ieskaitot tiesības apstrīdēt apcietinājuma likumīgumu. Visbeidzot tiks apskatītas arī personas tiesības saņemt kompensāciju par prettiesisku apcietinājumu.

IV.1. Sākotnējā aizturēšana

17. Lai tiesībsargājošās iestādes varētu efektīvi apkarot noziedzību un veikt izmeklēšanu, tām ir dotas plašas pilnvaras, kas ļauj tām ievērojami iejaukties personas tiesībās. Tā rezultātā daudzās

²⁴ *Creangă pret Rumāniju* (iesniegums Nr.29226/03), Lielās palātas 2012.gada 23.februāra spriedums, 100.rindkopa.

²⁵ *Čamans un Timofejeva pret Latviju* (iesniegums Nr.42906/12), 2016.gada 28.aprīļa spriedums, 110.-120.rindkopa.

²⁶ *M.A. pret Kipru* (iesniegums Nr.41872/10), 2013.gada 23.jūlija spriedums, 193.rindkopa.

²⁷ *Miķelsons pret Latviju* (iesniegums Nr.46413/10), 2015.gada 3.novembra spriedums, 61.rindkopa.

²⁸ *Zelčs pret Latviju*, (iesniegums Nr.65367/16), 2020.gada 20.februāra spriedums, 38. un 40.rindkopa.

ikdienas situācijās iestāžu rīcība var nonākt konfliktā ar personas pamattiesībām, sākot no parastas automašīnas apturēšanas, ko veic ceļu policija, un beidzot ar personas aizturēšanu un ievietošanu policijas iestādē. Ir jāuzsver, ka virkne ECK 5.pantā paredzēto procesuālo garantiju ir piemērojamas jau šādās sākotnējās personas un valsts mijiedarbības stadijās, tādēļ valsts amatpersonām ir jāapzinās pienākumi pret indivīdu, kas izriet no ECK 5.panta, un atbilstoši jāpieskaņo sava rīcība.

Patvaļas aizliegums

18. Jebkurā brīvības atņemšanā ir jāievēro valsts pienākums aizsargāt indivīdu no patvaļas, turklāt “patvaļas” jēdziens ECK 5.panta 1.punkta izpratnē nav atkarīgs no nacionālajām tiesību normām. Tas savukārt nozīmē, ka brīvības atņemšana var būt saskaņā ar nacionālo likumu, bet tik un tā būt patvaļīga ECK izpratnē un līdz ar to arī neatbilstoša ECK 5.pantam²⁹.
19. Ir vairāki kritēriji, kas ECT ieskatā ļauj identificēt patvaļīgu valsts iestāžu rīcību. Patvaļas elementi parādās tad, kad iestāžu rīcībā ir saskatāmas maldināšanas vai nelabticības pazīmes. Piemēram, kad apcietinājuma lēmums un tā izpilde neatbilst patiesajiem ierobežojuma mērķiem, kas uzskaitīti ECK 5.panta 1.punktā; kad nav redzama saistība starp apcietinājuma piemērošanas pamatu un apcietinājuma vietu un apstākļiem; kad apcietinājuma piemērošana ir nesamērīga, ņemot vērā pamatu, kas izmantots tā piemērošanas pamatojumam³⁰.
20. Spilgts piemērs situācijai, kur valsts iestāžu rīcība neatbilst brīvības atņemšanas mērķiem ECK 5.panta izpratnē un ietver nelabticības elementu, ir gadījumi, kad indivīds faktiski tiek aizturēts savas politiskās pārliecības vai aktivitāšu dēļ, un valsts iestādes, lai gan formāli ir izvirzījušas viņam apsūdzību, nav spējīgas uzrādīt nekādus pierādījumus šīs apsūdzības pamatošanai³¹. Piemēram, lietā *Kasparovs pret Krieviju* ECT ieskatā Garija Kasparova aizturēšanas patiesais mērķis bija neļaut viņam piedalīties opozīcijas rīkotā pasākumā, nevis Krievijas valsts iestāžu izvirzītā versija par viltotām aviobiļetēm³². Savukārt lietā *Navalnyy pret Krieviju* ECT atzina, ka Alekseja Navaļņija atkārtotu aizturēšanu miermīlīgu demonstrāciju laikā patiesais mērķis ir apspiest politisku plurālismu³³.
21. Jāuzsver, ka aizturētās personas atbrīvošana pirms nogādāšanas pie kompetentās tiesu iestādes pati par sevi nepadara aizturēšanu par patvaļīgu vai prettiesisku, ja vien persona tikusi aizturēta veidā, kas atbilst ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunkta prasībām, un ir tikusi laikus atbrīvota³⁴. Piemēram, aizturētā persona var tikt atbrīvota pēc tam, kad atbildīgās amatpersonas viņu ir nopratinājušas un secinājušas, ka sākotnējās aizdomas pret šo personu nav apstiprinājušas un tādēļ apsūdzības celšanai nav pamata. Šāds iznākums nenozīmē, ka aizturēšanas mērķis pats

²⁹ *Creangă pret Rumāniju* (iesniegums Nr.29226/03), Lielās palātas 2012.gada 23.februāra spriedums, 84.rindkopa.

³⁰ *Saadi pret Apvienoto Karalisti* (iesniegums Nr.13229/03), Lielās palātas 2008.gada 29.janvāra spriedums, 68-74.rindkopa.

³¹ *Ilgar Mammadov pret Azerbaidžānu* (iesniegums Nr.15172/13), 2014.gada 22.maija spriedums, 94-100.rindkopa.

³² *Kasparovs pret Krieviju* (iesniegums Nr.53659/07), 2016.gada 11.oktobra spriedums, 33.-36.rindkopa.

³³ *Navalnyy pret Krieviju* (iesniegumi Nr.2958/12, 36847/12, 11252/13, 12317/13 un 43746/14), Lielās palātas 2018.gada 11.novembra spriedums, 175.rindkopa.

³⁴ *Brogan un citi pret Apvienoto Karalisti* (iesniegumi Nr.11209/84, 11234/84, 11266/84 un 11386/85), 1988.gada 29.novembra spriedums, 53.rindkopa.

par sevi tiktu apšaubīts, jo ir iespējamās situācijas, kurās apsūdzības nepieciešamību var noskaidrot tikai pēc tam, kad aizturētā persona ir tikusi nopratināta³⁵.

“Sodāms nodarījums”

22. ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktā tiek lietots termins “sodāms nodarījums” (*offence*), kas ECT ieskatā nepārprotami norāda uz šajā normā pieļautā brīvības atņemšanas pamata ciešo saikni ar kriminālprocesu³⁶. Savukārt termins “sodāms nodarījums” tāpat kā ECK 6.panta 2. un 3.punktā lietotais termins “noziedzīgs nodarījums” ECK kontekstā ir autonomas, proti, ECT nav saistoša nacionālajās tiesībās sniegtā jēdziena definīcija. Tas savukārt nozīmē, ka nodarījuma klasifikācija nacionālajās tiesībās ir tikai viens no faktoriem, ko ECT ņems vērā, līdztekus, piemēram, iespējamā soda smagumam. Tā lietā *Steel un citi pret Apvienoto Karalisti* ECT atzina, ka arī anglosakšu tiesību jēdziens “miera traucēšana”, ņemot vērā iespējamās sankcijas par šādu nodarījumu, ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunkta mērķiem būtu uzskatāms par “sodāmu nodarījumu”, lai gan Apvienotajā Karalistē tas netiek uzskatīts par “noziedzīgu nodarījumu” krimināltiesību izpratnē³⁷.

Tiesības tikt informētam par aizturēšanas iemesliem

23. ECK 5.panta 2.punkts nepārprotami norāda, ka “*ikviena aizturētā persona nekavējoties jāinformē viņai saprotamā valodā par aizturēšanas iemesliem un par jebkuru viņai izvirzīto apsūdzību*”. ECT vairākkārt ir uzsvērusi, ka ECK 5.panta 2.punkts satur “*fundamentālas garantijas, lai jebkura aizturētā persona zinātu, kāpēc tai tiek atņemta brīvība*”. Šī norma tādējādi pieprasa, lai “*personai vienkāršā un saprotamā valodā, kuru tā saprot, tiktu izskaidroti būtiskie juridiskie un faktiskie pamati tās aizturēšanai*”³⁸. Šīs normas mērķis ir nodrošināt, ka persona var vērsties tiesā un apstrīdēt tās aizturēšanas tiesiskumu, kas būtu neiespējami, ja persona nezinātu par tās aizturēšanas iemesliem (turklāt ir iespējams, ka persona varētu arī nevēlēties apstrīdēt aizturēšanas pamatotību tiesā, saprotot, ka aizturēšana ir tiesiska).
24. Aizturēšanas iemesliem nav jābūt sniegtiem kādā īpašā rakstiskā formā³⁹, taču valsts iestādēm ir jāņem vērā, ka atsevišķos gadījumos informācijas sniegšana, piemēram, personai ar invaliditāti, ir jāpielāgo šīs personas vajadzībām, lai pienācīgi un saprotami izskaidrotu tiesības apstrīdēt aizturēšanu, ja vien šīs personas nepārstāv advokāts vai kāda cita pilnvarota persona⁴⁰.
25. Prasība, lai persona tiktu informēta “nekavējoties”, tiks izpildīta arī tad, ja persona par aizturēšanas iemesliem tiks informēta dažas stundas pēc faktiskās aizturēšanas⁴¹.

³⁵ “*Right to liberty and security. A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*”. Human rights handbooks, No.5, Eiropas Padome, 2002. Pieejams:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007ff4b>, 24.lpp.

³⁶ *Ciulla pret Itāliju* (iesniegums Nr.11152/84), 1989.gada 22.februāra spriedums, 38.rindkopa.

³⁷ *Steel un citi pret Apvienoto Karalisti* (iesniegums Nr.24838/94), 1998.gada 23.septembra spriedums, 49.rindkopa.

³⁸ *Lazoroski pret Maķedoniju* (iesniegums Nr.4922/04), 2009.gada 8.oktobra spriedums, 52.rindkopa.

³⁹ *X. pret Vāciju* (iesniegums Nr.8098/77), Komisijas 1978.gada 13.decembra lēmums.

⁴⁰ *Z.H. pret Ungāriju* (iesniegums Nr.28973/11), 2012.gada 8.novembra spriedums, 41.rindkopa.

⁴¹ *Fox, Campbell un Hartley pret Apvienoto Karalisti* (iesniegumi Nr.12244/86, Nr.12245, Nr.122383/86), 1990.gada 30.augusta spriedums, 42.rindkopa.

26. Izskatot iesniegtās sūdzības, ECT vēlas redzēt pierādījumus tam, ka indivīds ir ticis informēts par aizturēšanas iemesliem, piemēram, ar personas parakstu uz aizturēšanas protokola. Lietā *Lazoroski pret Maķedoniju* ECT uzsvēra, ka “neviens no valdības iesniegtajiem protokoliem nenorāda, ka iesniedzējs ir ticis informēts par aizturēšanas iemesliem. Vēl jo vairāk, par iesniedzēja pratināšanu policijas iecirknī netika sastādīts protokols un par to nav pieejami nekādi citi pierādījumi, piemēram, policijas amatpersonas, kas aizturēja iesniedzēju, liecība, ka viņam tikuši izskaidroti aizturēšanas iemesli”⁴². Citiem vārdiem sakot, pierādīšanas nasta gulstas uz valdību, taču šajā lietā valdība nebija sniegusi vajadzīgos pierādījumus. Gadījumos, ja lietā nav konkrētu pierādījumu, ECT nevar pārliecināties, ka indivīds ir ticis informēts par aizturēšanas iemesliem, kā to pieprasa ECK 5.panta 2.punkts, un tādējādi tā, visticamāk, secinās, ka ir noticis šī panta pārkāpums. No otras puses, aizturētās personas nevar apgalvot, ka nav sapratušas aizturēšanas iemeslus gadījumos, kad tās tiek aizturētas uzreiz pēc tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanas⁴³, vai gadījumos, kad tām no citiem aizturēšanas lēmumiem vai izdošanas lūgumiem ir bijis zināms, par kādu noziedzīgu nodarījumu ir runa⁴⁴.

IV.2. Kompetentas tiesu (tiesībsargājošās) iestādes lēmums

27. Saskaņā ar ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktu ikviena persona, kura aizturēta kriminālprocesa ietvaros, ir nododama “kompetentai tiesu iestādei”. Šī jēdziena nozīme ir ekvivalenta izteikumam “nododama tiesnesim vai citai amatpersonai, kura saskaņā ar likumu ir pilnvarota veikt tiesu varas funkcijas”, kas ietverts ECK 5.panta 3.punktā, un tādējādi atspoguļo sasaisti starp abām normām, uzsverot, ka brīvības atņemšana ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunkta izpratnē ir notikusi kriminālprocesa ietvaros. Tiesu varas iestādei šo normu izpratnē ir jābūt tiesīgai izskatīt lietu, tai ir jābūt neatkarīgai no pusēm un izpildvaras (policijas iestādēm) un tai ir jābūt pilnvarām izlemt par apcietinājuma tiesiskumu un uzdot nekavējoties atbrīvot personu, ja apcietinājums tiek atzīts par prettiesisku.

IV.3. Pieļaujamie apcietinājuma pamati saskaņā ar ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktu

28. ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunkts pieļauj personu “tiesiski aizturēt vai apcietināt ar nolūku nodot viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm, balstoties uz pamatotām aizdomām, ka šī persona ir izdarījusi sodāmu nodarījumu, vai ja ir pamatots iemesls uzskatīt par nepieciešamu aizkavēt viņu izdarīt likumpārkāpumu vai nepieļaut viņas bēgšanu pēc likumpārkāpuma izdarīšanas”. Šī norma tādējādi satur trīs pamatus apcietinājuma piemērošanai – “pamatotu aizdomu esamība”, “nepieciešamība novērst noziedzīga nodarījuma izdarīšanu” un “nepieciešamība novērst bēgšanu pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas”. Šie pamati ir alternatīvi, nevis kumulatīvi. Citiem vārdiem sakot, gadījumos, kad valsts iestādes atsauca uz vairākiem pamatiem, lai piemērotu apcietinājumu, bet personai ir izdevies pierādīt, ka kāds no šiem pamatiem nav atbilstošs, pārējie atlikušie pamati ir pietiekami, lai secinātu, ka apcietinājums ir piemērots saskaņā ar ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunkta prasībām. Piemēram, persona ir tikusi aizturēta saistībā ar pamatotām aizdomām par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kā arī tādēļ, ka tika uzskatīts par nepieciešamu novērst šīs personas,

⁴² *Lazoroski pret Maķedoniju* (iesniegums Nr.4922/04), 2009.gada 8.oktobra spriedums, 53.rindkopa.

⁴³ *Dikme pret Turciju* (iesniegums Nr.20869/92), 2000.gada 11.jūlija spriedums, 54.rindkopa.

⁴⁴ *Öcalan pret Turciju* (iesniegums Nr.46221/99), 2000.gada 14.decembra lēmums.

kura bija ārvalsts pilsonis, bēgšanu, turklāt valsts iestāžu ieskatā pastāvēja augsts risks, ka persona varētu mēģināt izvairīties no kriminālvajāšanas. Pat ja šī persona varētu pierādīt, ka tai nav nodoma pamest valsti pēc atbrīvošanas no apcietinājuma, pamatotās aizdomas pret viņu tik un tā būtu pietiekams pamats, lai uzskatītu, ka viņas apcietinājums atbilst ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunkta prasībām⁴⁵.

Pamatotu aizdomu esamība

29. Lai tiktu izpildīts kritērijs, ka pastāv “pamatotas aizdomas” par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, lietā ir jābūt faktiem vai informācijai, kas, raugoties no “neatkarīga novērotāja” viedokļa, radītu pārliecību, ka attiecīgā persona varēja šo noziegumu pastrādāt. Aizdomu “pamatotība”, uz kuras balstās aizturēšana, ir būtiska garantija pret patvaļīgu aizturēšanu un apcietinājumu, un “pamatotība” katrā konkrētajā gadījumā būs atkarīga no visiem attiecīgās lietas apstākļiem. Ir jāuzsver, ka ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunkts nepieprasa, lai aizdomās turētās personas vaina būtu pierādīta jau šajā stadijā⁴⁶ vai ka iestāžu rīcībā ir jābūt pietiekamiem pierādījumiem, lai jau aizturēšanas brīdī celtu apsūdzību. Faktiem, uz kuriem balstās “pamatotās aizdomas”, nav jābūt tādā pašā ticamības līmenī, kā pierādījumiem, uz kuriem ir jābalsta apsūdzība vai notiesājošs spriedums, jo tā jau ir nākamā kriminālprocesa stadija. Tomēr aizdomām vienmēr jābūt patiesām – saskaņā ar ECT judikatūru aizdomu “patiesums un labticība” ir obligāta to pamatotības sastāvdaļa⁴⁷. Pamatotām aizdomām ir jābūt par tādām darbībām, par kurām personai iestātos kriminālatbildība saskaņā ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem⁴⁸.
30. Attiecībā uz aizdomu iemesliem ECT atstāj valsts iestādēm zināmu rīcības brīvību, tomēr aizdomām ir jābūt balstītām uz faktiem vai informāciju, kas objektīvi saista aizdomās turēto personu ar attiecīgo noziedzīgo nodarījumu. Ir jābūt pierādījumiem par darbībām, kas tieši norāda uz attiecīgo personu, vai arī līdzīga rakstura dokumentāriem vai ekspertīzēs iegūtiem pierādījumiem. Piemēram, ECT ir atzinusi, ka nepārbaudīta anonīma ziņotāja liecība nebija pietiekama, lai sasniegtu “pamatoto aizdomu” līmeni⁴⁹, savukārt lietā *Shannon pret Latviju*, kur sākotnējās aizdomas balstījās uz vairāku identificētu liecinieku liecībām un viena neidentificēta “aculiecinieka” liecībām, ECT atzina, ka šie pierādījumi bija pietiekami, lai radītu “pamatotas aizdomas” pret iesniedzēju⁵⁰.
31. Jāuzsver, ka ECT ieskatā nacionālām tiesām vienmēr ir jānostājas “neatkarīgā novērotāja” pozīcijā. Nacionālo tiesu rīcībā ir sākotnējie krimināllietas materiāli, tās var izvērtēt visus pierādījumus, kas ir pieejami attiecīgajā kriminālprocesa stadijā, un tādējādi noteikt, vai šie pierādījumi sasaista konkrēto personu ar noziedzīgo nodarījumu, vai šie pierādījumi ir savstarpēji saskanīgi un papildina viens otru, vai arī, tieši otrādi, tie ir pretrunīgi un rada neskaidrības, kas savukārt dod pamatu apšaubīt aizdomu “pamatotību”.

⁴⁵ *Shannon pret Latviju* (iesniegums Nr.32214/03), 2009.gada 24.novembra spriedums, 49.rindkopa.

⁴⁶ *Murray pret Apvienoto Karalisti* (iesniegums Nr.14310/88), Lielās palātas 1994.gada 28.oktobra spriedums, 55.rindkopa.

⁴⁷ Turpat, 61.rindkopa.

⁴⁸ *Kavala pret Turciju* (iesnieguma Nr.28749/18), 2019.gada 10.decembra spriedums, 128.rindkopa.

⁴⁹ *Labita pret Itāliju* (iesniegums Nr.26772/95), Lielās palātas 2000.gada 6.aprīļa spriedums, 157.-158.rindkopa.

⁵⁰ *Shannon pret Latviju* (iesniegums Nr.32214/03), 2009.gada 24.novembra spriedums, 46.rindkopa.

32. Vienlaikus ir jāpievērš uzmanība lēmumos par apcietinājuma piemērošanu izmantotajiem formulējumiem, lai neradītu iespaidu, ka jau šajā kriminālprocesa stadijā tiesām ir izveidojies viedoklis par personas vainu. Piemēram, lietā *Dāvidsons un Savins pret Latviju* ECT atzina, ka attiecībā uz otro iesniedzēju ir pieļauts ECK 6.panta – tiesību uz taisnīgu tiesu – pārkāpums. ECT pievērsa uzmanību lēmumā par apcietinājuma piemērošanu lietotai frāzei “[Iesniedzējam] ir 4 sodāmības [...] bet [viņš] secinājumus neizdara un atkal tiek turēts aizdomās par tāda paša nozieguma izdarīšanu. **No tādām darbībām viņu neattur** (izcēlums pievienots – aut.) arī paša sūdzībā norādītie argumenti: bankas aizdevums, nodoms dibināt ģimeni, pastāvīga darbavieta un dzīvesvieta [...]”. ECT ieskatā nacionālā tiesa tādējādi apgalvojuma formā ir izteikusies par to, ka sūdzības iesniedzējs ir izdarījis darbības, par kurām viņš tiek turēts aizdomās, kas savukārt rada iespaidu, ka tiesai jau ir izveidojies viedoklis par iesniedzēja vainu⁵¹.

Nepieciešamība novērst noziedzīga nodarījuma izdarīšanu

33. Otrs ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktā iekļautais pamats apcietinājuma piemērošanai paredz, ka personas brīvības atņemšana var tikt attaisnota, ja ir “*pamatots iemesls uzskatīt par nepieciešamu aizkavēt viņu izdarīt likumpārkāpumu*”. **Ir jāuzsver, ka šis aizturēšanas pamats nav paredzēts kā vispārējs preventīvs līdzeklis pret konkrētu personu vai personu grupu, kas rada zināmus draudus saistībā ar viņu noturīgo tendenci pastrādāt noziedzīgus nodarījumus, piemēram, recidivistu. Šī norma valstij dod instrumentu, ar kuru novērst konkrētu un specifisku noziedzīgu nodarījumu**⁵². Saskaņā ar ECT sniegto normas interpretāciju šis aizturēšanas pamats ir attiecināms uz personām, kuras mēģina izdarīt noziedzīgu nodarījumu, un tiek piemērots, lai aizkavētu noziedzīgā nodarījuma pabeigšanu. Tas varētu arī tikt piemērots pret personu, ja ir pierādījumi, ka tā gatavojas izdarīt konkrētu un specifisku noziedzīgu nodarījumu. Tādēļ, ja persona ir aizturēta tikai tāpēc, ka viņas rakstura īpašību dēļ no viņas varētu sagaidīt krimināli sodāmu rīcību, šāda aizturēšana būtu pretrunā ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktam⁵³, jo iespējamība, ka persona varētu atkārtoti izdarīt noziedzīgu nodarījumu, pati par sevi nerada noziedzīga nodarījuma sastāvu, taču šīs ECK normas tekstā ir nepārprotama atsauce uz “sodāmu nodarījumu”.

Nepieciešamība novērst bēgšanu pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas

34. Tāpat kā iepriekšējais pamats, arī nepieciešamība novērst bēgšanu pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas kā pamatojums brīvības atņemšanai tiek izmantots salīdzinoši reti, turklāt ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktā lietotā terminoloģija norāda uz to, ka sodāms nodarījums jau ir ticis izdarīts. Tā kā visi šajā pantā uzskaitītie apcietinājuma pamati ir alternatīvi, nevis kumulatīvi, ir iespējams, ka personas apcietinājums balstītos gan uz pamatotām aizdomām, kas viņu sasaista ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu, gan norādēm, ka persona plāno aizbēgt, piemēram, informāciju, ka aizdomās turētā persona ir iegādājusies biļetes, lai dotos uz ārvalstīm, vai arī ir pārskaitījusi tās rīcībā esošos finanšu līdzekļus uz bankas kontu ārvalstī. ECT ir uzsvērusi, ka pirms lēmuma par personas apcietināšanu, izmantojot šo pamatojumu,

⁵¹ *Dāvidsons un Savins pret Latviju* (iesniegumi Nr.17574/07 un Nr.25235/07), 2016.gada 7.janvāra spriedums, 55.rindkopa.

⁵² *Guzzardi pret Itāliju* (iesniegums Nr.7367/76), 1980.gada 6.novembra spriedums, 102.rindkopa.

⁵³ *Matznetter pret Austriju* (iesniegums Nr.2178/64), 1969.gada 10.novembra spriedums, tiesnešu *Pallieri* un *Zekia* atsevišķais viedoklis.

piemēram, gadījumos, kad kriminālprocesa laikā persona nav ieradies, lai veiktu kādu no kriminālprocesuālajām darbībām, valsts iestādēm nepieciešams pārliecināties, ka šī persona ir pienācīgi informēta un tai ir dots pietiekams laiks, lai izpildītu minēto prasību, turklāt iestādēm būtu jāveic saprātīgi pasākumi, lai pārliecinātos, ka persona patiešām izvairās no kriminālprocesa⁵⁴.

IV.4. Pieļaujamie apcietinājuma turpmākās piemērošanas pamati saskaņā ar ECK 5.panta 3.punktu

35. Visupirms jāuzsver, ka prezumpcija par labu personas brīvībai ir prioritāra visā pirmstiesas kriminālprocesā un līdz pat pirmās instances spriedumam. Apcietinājuma turpmāka piemērošana ir tiesiska tikai tad, ja pastāv patiesa visai sabiedrībai svarīga nepieciešamība atņemt personai brīvību, kas konkrētas lietas faktu gaismā ir svarīgāka par ECK 5.pantā garantētajām personas tiesībām uz brīvību.
36. Šajā procesa stadijā, lemjot par apcietinājuma turpmāku piemērošanu, valsts iestādēm, tajā skaitā tiesām, no ECK 5.panta 3.punkta izriet divi pienākumi. Pirmkārt, valstij ir jāizrāda “īpaša rūpība” procesa virzībā, jo, kā atzinusi ECT, personu, kuras atrodas apcietinājumā, krimināllietu izskatīšanai būtu jāpiešķir prioritāte un tās būtu izskatāmas ātrāk⁵⁵, lai personas nepavadītu apcietinājumā nesamērīgi ilgu laiku. Izvērtējot “īpašu rūpību” procesa virzībā, ECT lietā *Višņevskis un citi pret Latviju*⁵⁶ ņēma vērā pirmstiesas procesa un apsūdzības izskatīšanas tiesā ilgumu, lietas sarežģītību, apsūdzēto un valsts iestāžu rīcību kriminālprocesa laikā. ECT secināja, ka pirmstiesas process tika pabeigts ātri, un lieta bez kavēšanās tika nodota tiesai, savukārt tiesas procesā tiesas sēdes tika nozīmētas regulāri, ievērojot advokātu pieejamību, turklāt tiesas bija centušās nepieļaut procesa kavēšanos, tajā skaitā izmantojot videokonferences, lai izvairītos no apsūdzēto konvojēšanas radītiem kavējumiem un piemērojot procesuālās sankcijas lieciniekiem, kuri neieradās uz tiesas sēdēm. Līdzīga pieeja par nepieciešamību ievērot īpašu rūpību ir nostiprināta arī KPL 14.panta trešajā daļā, kas noteic, ka *“kriminālprocesam, kurā piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis [..], saprātīga termiņa nodrošināšanā ir priekšrocība salīdzinājumā ar pārējiem kriminālprocesiem”*.
37. Otrs valsts pienākums ir nodrošināt, ka pamatojums turpmākai apcietinājuma piemērošanai ir “atbilstošs un pietiekams”. Šī pienākuma kontekstā jāuzsver, ka **pamatotu aizdomu esamība ir obligāts priekšnoteikums, lai apcietinājums varētu tikt piemērots, proti, šādām aizdomām jāpastāv ne tikai pie pirmreizējās apcietinājuma piemērošanas⁵⁷. Tām jābūt “pamatotām” visa apcietinājuma laikā, turklāt šādu aizdomu esamība ir pienācīgi jāatspoguļo lēmumos par apcietinājuma turpmāku piemērošanu.** Piemēram, lietā *Vaščenkova pret Latviju*⁵⁸ ECT izskatīja sūdzību par to, ka lēmumos, ar kuriem tika pagarināts drošības līdzeklis – apcietinājums –, netika iekļauts pienācīgs pamatojums apcietinājuma

⁵⁴ *Vasiliciuc pret Moldovas Republiku* (iesniegums Nr.15944/11), 2017.gada 2.maija spriedums, 40.rindkopa.

⁵⁵ *Wemhoff pret Vāciju* (iesniegums Nr.2122/64), 1968.gada 27.jūnija spriedums, 17.rindkopa.

⁵⁶ *Višņevskis un citi pret Latviju* (iesnieguma Nr.35328/17), 2021.gada 25.marta lēmums, 70.rindkopa.

⁵⁷ *Urtāns pret Latviju* (iesniegums Nr.16858/11), 2014.gada 28.oktobra spriedums, 32.rindkopa.

⁵⁸ *Vaščenkova pret Latviju* (iesniegums Nr.30795/12), 2016.gada 15.decembra spriedums.

nepieciešamībai. Šajā lietā ECT konstatēja, ka sūdzības iesniedzējs tika turēts aizdomās gan par smaga nozieguma izdarīšanu, kad pirmstiesas apcietinājuma maksimālais termiņš ir 12 mēneši, gan arī par sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, kad maksimālais pirmstiesas apcietinājuma termiņš ir 24 mēneši. Taču lēmumos par apcietinājuma turpmāku piemērošanu, kas tika pieņemti jau pēc pirmo 12 mēnešu termiņa beigām, joprojām bija atsauce tikai uz aizdomām par smaga nozieguma izdarīšanu, lai gan tas vairs nevarēja kalpot par pamatojumu apcietinājuma piemērošanai. ECT ieskatā lēmumos netika pietiekami paskaidrots, ka pastāv pamatotas aizdomas par sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu. ECT nepiekrita valdības argumentam, ka aizdomu esamību apliecina tas, ka krimināllieta jau tika nodota tiesai, uzsverot, ka pamatojumam par apcietinājuma nepieciešamību jābūt iekļautam atbilstošajos lēmumos, pretējā gadījumā nav iespējama “sabiedrības kontrole pār tiesvedību”⁵⁹, ar to saprotot arī pušu tiesības efektīvi īstenot savas tiesības pārsūdzēt šādus lēmumus⁶⁰.

38. Lai gan pamatotu aizdomu esamība saglabājas kā obligāts apcietinājuma piemērošanas priekšnoteikums, atbilstoši ECT praksei **pēc zināma laika vienīgi aizdomas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vairs nav pietiekams pamatojums⁶¹, un valstij ir pienākums norādīt arī citus “atbilstošus un pietiekamus” iemeslus turpmākam apcietinājumam.**
39. Līdz pat 2016.gadam ECT praksē netika sniegta viennozīmīga atbilde par brīdi, kad papildus “pamatotu aizdomu” apsvērumiem valstij jāsniedz augšminētie citi “atbilstošie un pamatotie” apcietinājuma iemesli. Citiem vārdiem sakot, nepastāvēja vienvēidīga prakse jēdziena “pēc zināma laika” interpretācijai. Lai novērstu šo nekoncekvenci, ECT Lielā palāta lietā *Buzadji pret Moldovu* norādīja, ka prasība līdztekus “pamatotām aizdomām” sniegt “atbilstošu un pietiekamu” pamatojumu apcietinājuma piemērošanai ir spēkā jau pirmajā apcietinājuma piemērošanas reizē, proti, “nekavējoties” pēc aizturēšanas⁶².
40. Savā praksē ECT ir atzinusi šādus četrus iemeslus par atbilstošiem, lai turpinātu piemērot apcietinājumu:
- a. bēgšanas risks;
  - b. risks, ka persona centīsies traucēt izmeklēšanu;
  - c. nepieciešamība novērst noziedzīgu nodarījumu;
  - d. nepieciešamība nodrošināt sabiedrisko kārtību.
41. Bēgšanas risku nevar vērtēt abstrakti un tikai atkarībā no iespējamās sankcijas smaguma, jo apsūdzības smagums (*gravity of the charges*) pats par sevi nevar attaisnot ilgstošu personas atrašanos apcietinājumā pirmstiesas procesā⁶³. Šis risks jāvērtē saistībā ar citiem faktoriem, piemēram, noziedzīgā nodarījuma raksturu, iepriekšējo sodāmību, personas raksturu un iepriekšējo rīcību, dzīvesvietu, ģimenes un citas saiknes ar valsti, kurā pret personu izvirzīta

---

⁵⁹ Turpat, 49.rindkopa.

⁶⁰ *Hirvisaari pret Somiju* (iesniegums Nr.49684/99), 2001.gada 27.septembra spriedums, 30.rindkopa.

⁶¹ *Estrikh pret Latviju* (iesniegums Nr.73819/01), 2007.gada 18.janvāra spriedums, 120.rindkopa; *Višņevskis un citi pret Latviju* (iesnieguma Nr.35328/17), 2021.gada 25.marta lēmums, 57.rindkopa.

⁶² *Buzadji pret Moldovu* (iesniegums Nr.23755/07), Lielās palātas 2016.gada 5.jūlija spriedums, 102.rindkopa.

⁶³ *Garycki pret Poliju* (iesniegums Nr.14348/02), 2007.gada 6.februāra spriedums, 47.rindkopa.

apsūdzība⁶⁴. Noteiktas (deklarētas) dzīvesvietas neesamība ECT ieskatā pati par sevi nerada bēgšanas risku, turpretī derīgas uzturēšanās atļaujas neesamība, kā tas bija lietā *Estrikh pret Latviju*, var tik uzskatīta par faktoru, kas rada bēgšanas risku⁶⁵. Lietā *Višņevskis un citi pret Latviju* liela nozīme bēgšanas riska izvērtējumā ECT ieskatā bija iesniedzēju rīcībai, proti, pirmais iesniedzējs noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā atradās probācijas uzraudzībā, otrs iesniedzējs jau iepriekš bija mēģinājis izvairīties no soda izciešanas Latvijā, aizbēgot uz ārzemēm, bet trešais iesniedzējs pārkāpa probācijas uzraudzības nosacījumus, pārceļoties uz citu pilsētu un izvairoties no iknedēļas reģistrēšanās policijas iecirknī. Ņemot vērā šos apstākļus, kā arī noziedzīgā nodarījuma raksturu un iepriekšējo iesniedzēju sodāmību, ECT secināja, ka nacionālās tiesas bija pienācīgi izvērtējušas risku, ka iesniedzēji varētu bēgt, un atzina apcietinājuma piemērošanu par pamatotu.

42. Arī risks, ka persona centīsies traucēt izmeklēšanu, nevar tikt piesaukts *in abstracto*; tam jābūt pamatotam ar pierādījumiem⁶⁶, un iespējamais sankcijas smagums nevar kalpot par argumentu, ka persona varētu traucēt izmeklēšanas gaitu.⁶⁷ Turklāt jāņem vērā arī kriminālprocesa stadija, kurā apcietinājums tiek pamatots ar nepieciešamību novērst šo risku, jo ECT uzskata, ka, piemēram, bažas par liecinieku ietekmēšanu ir daudz nozīmīgākas kriminālprocesa sākotnējā stadijā, pirms iegūtas un lietas materiāliem pievienotas visas nepieciešamās liecības. Lietā *Višņevskis un citi pret Latviju* ECT atgādināja savu atziņu, ka ar organizēto noziedzību saistīto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšana ir objektīvi sarežģītāka, tādēļ aizdomās turēto kontrole un sazināšanās ar citiem aizdomās turētajiem vai citām personām ierobežošana var būt būtiska, lai izvairītos no pierādījumu sagrozīšanas un liecinieku ietekmēšanas.⁶⁸ Vienlaikus ECT ir atzinusi, ka ar laiku risks, ka persona traucēs izmeklēšanu, neizbēgami samazināsies, jo arvien vairāk procesuālo darbību būs pabeigtas un pierādījumi nostiprināti, taču lietā *Višņevskis un citi pret Latviju* ECT norādīja, ka nacionālās tiesas lēmumos par apcietinājuma turpmāku piemērošanu bija atspoguļojušas kriminālprocesa gaitu, tādējādi pamatojot, ka iesniedzēju turēšana apcietinājumā arī krimināllietas iztiesāšanas stadijā bija nepieciešama, lai nodrošinātu, ka netiek ietekmēti cietušie un liecinieki, kuru liecības bija nepieciešams uzklaut tiesā⁶⁹.
43. Tāpat kā ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunktā, arī ECK 5.panta 3.punkta mērķiem nepieciešamībai novērst noziedzīgu nodarījumu jābalstās uz konkrētās lietas faktu gaismā ticamu risku un aizdomās turētā rakstura iezīmēm. Lai arī iepriekšēja sodāmība var netieši norādīt, ka persona varētu izdarīt jaunu noziegumu, apcietinājuma pamatošanai nepieciešami pierādījumi par nepieciešamību novērst konkrētu noziegumu.
44. Visbeidzot jānorāda, ka atsevišķi noziedzīgi nodarījumi to smaguma un sabiedrības reakcijas dēļ var radīt nekārtības un apdraudēt sabiedrības drošību, kas savukārt var kalpot par pamatojumu apcietinājuma piemērošanai. Izņēmuma gadījumos šis faktors var tikt izmantots ECK mērķiem, ja vien valsts nacionālie tiesību akti sabiedriskās kārtības apdraudējumu nozieguma rezultātā atzīst par pietiekamu pamatojumu apcietinājumam. Taču šis pamatojums

⁶⁴ *Becciev pret Moldovu* (iesniegums Nr.9190/03), 2005.gada 4.oktobra spriedums, 58.rindkopa; *Višņevskis un citi pret Latviju* (iesnieguma Nr.35328/17), 2021.gada 25.marta lēmums, 63-67.rindkopas

⁶⁵ *Estrikh pret Latviju* (iesniegums Nr.73819/01), 2007.gada 18.janvāra spriedums, 125.rindkopa.

⁶⁶ *Becciev pret Moldovu* (iesniegums Nr.9190/03), 2005.gada 4.oktobra spriedums, 59.rindkopa.

⁶⁷ *Merabishvili pret Gruziju* (iesnieguma Nr.72508/13), 2017.gada 28.novembra spriedums, 224.rindkopa.

⁶⁸ *Višņevskis un citi pret Latviju* (iesnieguma Nr.35328/17), 2021.gada 25.marta lēmums, 59.rindkopa.

⁶⁹ *Višņevskis un citi pret Latviju* (iesnieguma Nr.35328/17), 2021.gada 25.marta lēmums, 61.rindkopas.

uzskatāms par “atbilstošu un pietiekamu” tikai tad, ja ir fakti, kas ticami atklāj, ka personas atbrīvošana no apcietinājuma patiesi izraisītu nekārtības⁷⁰.

45. Kad valsts iestādes izmanto kādu no iepriekš aprakstītajiem apcietinājuma turpmākas piemērošanas pamatojumiem, atsaucies nedrīkst būt vispārīgas, abstraktas vai balstītas uz stereotipiem. Valstij jāsniedz pienācīgi argumentēts un individuāls konkrētās lietas izvērtējums, atsaucoties uz lietas faktiem. Turklāt valsts iestāžu rīcībai jābūt konsekventai, proti, ja kāds no apcietinājuma pamatojumiem jau ir atzīts par neatbilstošu, uz to vairs nevar atsaukties⁷¹, ja vien valsts nespēj atklāt un izskaidrot būtisku apstākļu maiņu.
46. Kopsavilkumā vēlreiz jāuzsver lietā *Urtāns pret Latviju* paustā ECT atziņa, ka „*persona, kurai izvirzīta apsūdzība, līdz tiesas sēdei vienmēr ir jāatbrīvo, ja vien valsts nevar pierādīt, ka ir „pamatoti un pietiekami” iemesli turpināt piemērot apcietinājumu*”⁷². **Citiem vārdiem sakot, apcietinājums ir izņēmums no pamatprincipa, ka persona atrodas brīvībā, tādēļ lēmumos par apcietinājuma turpmāku piemērošanu argumentācijā nedrīkst izmantot pieeju „nav pamata atbrīvot”;** tā vietā jāizmanto pieeja „**ir pamats piemērot apcietinājumu**”. Tāpat ECT ir uzsvērusi, ka „*lēmumā par apcietinājumu iekļautā argumentācija ir būtisks faktors, lai izlemtu, vai personas apcietinājums nav uzskatāms par patvaļīgu*”⁷³, proti, nepietiekami atspoguļots apcietinājuma pamatojums var padarīt apcietinājumu par prettiesisku.

IV.5. Apcietinājuma ilgums

47. ECK 5.panta 3.punkts paredz, ka pirmstiesas apcietinājuma ilgumam jābūt “saprātīgam” ECK un ECT judikatūras izpratnē. Termina “saprātīgs” autonomā interpretācija nozīmē, ka ECT vērtēs apcietinājuma ilgumu neatkarīgi no tā, vai atbilstošie valsts nacionālie tiesību akti nosaka maksimālo apcietinājuma ilgumu vai nē, kāds ir likumā noteiktais maksimālais ilgums un vai konkrētajā lietā apcietinājuma ilgums atbilst nacionālajā likumā noteiktajam. Proti, ECK 5.pants var tikt pārķāpts arī tajos gadījumos, kad apcietinājuma ilgums nesasniedz maksimālo nacionālajā likumā noteikto apcietinājuma termiņu.
48. Apcietinājuma termiņa aprēķināšanā ECT kā atskaites punktu izmanto brīdi, kad persona tiek aizturēta, proti, kad personai pirmo reizi faktiski tiek atņemta brīvība (skatīt arī šī apskata sadaļu “Kas ir “brīvības atņemšana ECK 5.panta izpratnē?”). Savukārt apcietinājuma termiņa beigas ir vai nu brīdis, kad persona tiek atbrīvota, vai, ja kriminālprocesa laikā persona netiek atbrīvota no apcietinājuma, brīdis, kad tiek pieņemts pirmās instances spriedums. Ja apelācijas instances tiesa atceļ pirmās instances tiesas spriedumu un nosūta lietu atkārtotai izskatīšanai pirmajā instancē, laika posms starp pirmās instances sprieduma atcelšanu un jaunu pirmās instances sprieduma taisīšanu arī tiek uzskatīts par apcietinājumu ECK 5.panta 1.punkta (c) apakšpunkta izpratnē⁷⁴. Piemēram, lietā *Davidovs pret Latviju* ECK 5.panta pārķāpums ECT ieskatā radās tādēļ, ka apelācijas instance, nododot lietu atpakaļ pirmajai instancei, nelēma par apcietinājuma turpmāku piemērošanu, savukārt pirmās instances tiesas tiesneša lēmums šajā jautājumā tika

⁷⁰ *Tiron pret Rumāniju* (iesniegums Nr.17689/03), 2009.gada 7.aprīļa spriedums, 41.-42.rindkopa.

⁷¹ *Urtāns pret Latviju* (iesniegums Nr.16858/11), 2014.gada 28.oktobra spriedums, 37.rindkopa.

⁷² Turpat, 29.rindkopa.

⁷³ Turpat, 28.rindkopa.

⁷⁴ *B. pret Austriju* (iesniegums Nr.11968/86), 1990.gada 28.marta spriedums, 39.rindkopa.

pieņemts tikai pēc trim nedēļām. ECT uzskatīja, ka šīs trīs nedēļas persona atradās apcietinājumā bez tiesiska pamata⁷⁵.

49. ECT ir vairākkārt uzsvērusi, ka uz jautājumu par to, vai apcietinājuma ilgums ir uzskatāms par saprātīgu, nav iespējams atbildēt abstrakti, un tā vietā atbilde ir atkarīga no katras lietas īpašajiem apstākļiem. Līdzīgi kā tiesvedības ilguma vērtēšanai, arī apcietinājuma ilguma vērtēšanā ECT ņem vērā lietas sarežģītību, pašas personas uzvedību un to, vai valsts iestāžu rīcība ir bijusi pietiekami efektīva. Piemēram, lietā *Nart pret Turciju* ECT atzina, ka ļoti vispārīgi formulēts lēmums par apcietinājuma piemērošanu, kura rezultātā nepilngadīga persona 48 dienas pavadīja pieaugušajiem domātā brīvības atņemšanas vietā, pārkāpj ECK 5.panta 3.punktu⁷⁶. Lietā *Jēčius pret Lietuvu* ECT atzina, ka 14 mēnešus un 26 dienas ilgs apcietinājums ir pārāk ilgs, jo vienīgais iemesls, kuru valsts iestādes bija norādījušas apcietinājuma pamatošanai, bija nozieguma, par kura izdarīšanu tiek turēts aizdomās sūdzības iesniedzējs, smagums un lietā esošie pierādījumi par sūdzības iesniedzēja vainu⁷⁷. Tajā pašā laikā lietā *W. pret Šveici* ECT atzina, ka četrus gadus un trīs dienas ilgs apcietinājums joprojām ir “saprātīgs” ECK 5.panta 3.punkta izpratnē, jo valsts iestādes varēja pierādīt, ka visu šo laiku saglabājās risks, ka persona aizbēgs, kā arī risks, ka persona ietekmēs izmeklēšanu⁷⁸. Šajā lietā ECT ņēma vērā, ka sūdzības iesniedzējs bija viena no 11 personām, kuras bija apsūdzētas ekonomiskos noziegumos, un ka krimināllieta bija vissarežģītākā no tām, ar kurām Bernes kantonam bija jānācies strādāt – dokumentu glabāšanai bija nepieciešami 120m plauktu, kopā notika 350 nopratināšanas, sūdzības iesniedzējs tika nopratināts 36 reizes, tika pieņemti vairāk nekā 30 lēmumi par dažādiem sūdzības iesniedzēja iesniegumiem, sūdzībām un pārsūdzībām, līdz stājās spēkā 1100 lapas garais galīgais spriedums. Šie piemēri uzskatāmi parāda, ka turpmāka apcietinājuma piemērošana ir tiesiska tikai tad, ja tas patiesi ir sabiedrības interesēs, kuras, neskatoties uz nevainīguma prezumpciju, konkrētās lietas faktu dēļ ir svarīgākas par ECK 5.pantā aizsargātajām personas tiesībām⁷⁹.

50. Savukārt lietā *Zandbergs pret Latviju*⁸⁰ ECT tika lūgta atbildēt uz jautājumu, vai apcietinājuma termiņa aprēķināšanā un tā ilguma vērtēšanā Latvijai bija pienākums ņemt vērā laiku, ko sūdzības iesniedzējs pavadīja apcietinājumā ASV. ECT norādīja, ka lietas notikumu laikā spēkā esošās Latvijas Kriminālprocesa kodeksa normas⁸¹ tieši noteica, ka citā valstī apcietinājumā pavadītais laiks netiek ieskaitīts apcietinājuma kopējā termiņā un ka ne ECK 5.panta 3.punkts, ne arī kāda cita ECT norma principā nerada valstij vispārīgu pienākumu ņemt vērā citā valstī apcietinājumā pavadītu laiku⁸².

51. Visbeidzot fakts, ka apcietinājums ir bijis īslaicīgs, pats par sevi nav pietiekams, lai pamatotu apcietinājuma turpmāku piemērošanu, jo “valsts iestādēm jāpierāda ikviena

⁷⁵ *Davidovs pret Latviju* (iesniegums Nr. 45559/06), 2015.gada 7.jūlija spriedums, 47.rindkopa.

⁷⁶ *Nart pret Turciju*, iesniegums Nr.20817, 2008.gada 6.maija spriedums, 28.-35.rindkopa.

⁷⁷ *Jēčius pret Lietuvu* (iesniegums Nr.34578/97), 2000.gada 31.jūlija spriedums, 94.rindkopa.

⁷⁸ *W. pret Šveici* (iesniegums Nr.14379/88), 1993.gada 26.janvāra spriedums, 31.-43.rindkopa.

⁷⁹ *Miladinov un citi pret Maķedoniju* (iesniegumi Nr.46398/09, 50570/09, 50576/09), 2014.gada 24.apriļa spriedums, 46.-48.rindkopa.

⁸⁰ *Zandbergs pret Latviju* (iesniegums Nr.71092/01), 2011.gada 20.decembra spriedums.

⁸¹ Arī KPL 277.panta “Apcietinājuma termiņi” otrā daļa noteic, ka “apcietinājuma kopējā termiņā [...] netiek ieskaitīts laiks, ko persona pavadījusi apcietinājumā citā valstī sakarā ar kriminālprocesa nodošanu vai šīs personas izdošanu”.

⁸² *Zandbergs pret Latviju* (iesniegums Nr.71092/01), 2011.gada 20.decembra spriedums, 63.rindkopa.

apcietinājuma perioda, neatkarīgi no tā, cik tas ir īslaicīgs, nepieciešamība”⁸³. Tādējādi apcietinājuma ilgums ir nesaraucami saistīts ar pamatojumu tā nepieciešamībai, un gadījumā, ja šāds pienācīgs pamatojums iztrūkst, arī pat visīsāko apcietinājumu ECT uzskatīs par neatbilstošu ECK prasībām.

IV.6. Tiesības ātri saņemt tiesas nolēmumu par apcietinājuma tiesiskumu (ECK 5.panta 4.punkts)

52. ECK 5.panta 4.punkts tiek uzskatīts par ECK *habeas corpus*, un ir neatņemama garantija pret patvaļīgu aizturēšanu un apcietināšanu sastāvdaļa. Šī norma paredz, ka visas personas, kurām atņemta brīvība, var uzsākt tiesas procesu, lai apstrīdētu brīvības atņemšanas tiesiskumu. Iespēja izmantot šīs tiesības nav atkarīga no apstrīdēšanas izredzēm vai pamatojuma nozīmīguma. Šī norma neuzliek nacionālajām tiesām pienākumu detalizēti atbildēt uz ikvienu personas izvirzīto apsvērumu, taču tiesa nevar ignorēt un neņemt vērā konkrētus faktus, kurus iesniegusi persona un kuri var radīt šaubas par apcietinājuma tiesiskumu ECK izpratnē⁸⁴.
53. ECK 5.panta 4.punkts neuzliek valstīm pienākumu radīt otru jurisdikcijas līmeni apcietinājuma tiesiskuma izvērtēšanai jeb tiesas lēmumu par apcietinājuma piemērošanu pārsūdzēšanai. Taču, ja reiz valsts ir ieviesusi šādu kārtību, tai ir pienākums nodrošināt, ka arī augstākajā instancē tiek ievērotas personas tiesības⁸⁵.
54. No ECT judikatūras par ECK 5.panta 4.punktu izriet vairāki svarīgi principi:
- Procedūrai jānotiek tiesās (*judicial character*) un jāsniedz konkrētai apcietinājuma formai atbilstošas garantijas⁸⁶. Izpildvarai piederīga iestāde netiks uzskatīta par “kompetentu tiesu” ECK 5.panta 4.punkta izpratnē, jo šādai iestādei iztrūktu nepieciešamā neatkarība un objektivitāte. Taču arī tiesas iestāde, kas ir pilnībā integrēta valsts tiesu sistēmā, neatbildīs “kompetentas tiesas” jēdzienam, ja tā nebūs pilnvarota uzdot atbrīvot apcietināto personu, ja apcietinājums tiktu atzīts par prettiesisku.
  - Tiesas izvērtējuma tvērums būs atkarīgs no apcietinājuma būtības. Apcietinātajām personām ir tiesības uzsākt apcietinājuma tiesiskuma izvērtēšanu gan no procesuālā, gan no materiāltiesiskā aspekta, kas abi ir svarīgi “tiesiskuma” elementi⁸⁷. Tas nozīmē, ka kompetentai tiesai ir jāvērtē gan atbilstība nacionālo tiesību aktu procesuālajām normām, gan atbilstība ECK 5.panta prasībām (aizdomu pamatotība, mērķa leģitimitāte).
  - Procesam jānotiek “ātri”, jo gadījumā, ja apcietinājums tiek atzīts par prettiesisku, tad persona ir nekavējoties jāatbrīvo. “Ātri” šajā gadījumā sastāv no diviem aspektiem. Pirmkārt, tas attiecas uz periodu, kurā persona var uzsākt tiesas procesu apcietinājuma

---

⁸³ Turpat, 46.rindkopa.

⁸⁴ *Iļkov pret Bulgāriju* (iesniegums Nr.33977/96), 2001.gada 26.jūlija spriedums, 94.rindkopa.

⁸⁵ *Toth pret Austriju* (iesniegums Nr.11894/85), 1991.gada 12.decembra spriedums, 84.rindkopa.

⁸⁶ *Assenov un citi pret Bulgāriju* (iesniegums Nr.24760/94), 1998.gada 28.oktobra spriedums, 162.rindkopa.

⁸⁷ *Brogan un citi pret Apvienoto Karalisti* (iesniegumi Nr.11209/84, 11234/84, 11266/84 un 11386/85), 1988.gada 29.novembra spriedums, 65.rindkopa.

tiesiskuma pārbaudei. Otrkārt, tas attiecas uz periodu, kādā personas iesniegtā sūdzība tiek izskatīta, un šim periodam ir jābūt pēc iespējas īsākam. Taču abos aspektos jēdziens “ātri” nav abstrakts, bet ir atkarīgs no katras lietas faktiem, piemēram, lietas sarežģītības. Turklāt jāuzsver, ka apcietinātai personai ir tiesības šo procesu uzsākt arī tad, ja procesa rezultātā persona tiek paturēta apcietinājumā.

- d. Procesā jānodrošina sacīkstes princips un pušu līdztiesība, ievērojot vairākus apsvērumus. Pirmkārt, apcietinātā persona principā ir jānogādā uz tiesu (pie tiesneša), lai apcietinātais varētu pats personīgi izteikt savus argumentus par apcietinājuma piemērošanu un atspēkot tos argumentus, kurus izvirza apsūdzības puse. Turklāt fakts, ka tiesnesis klātienē redz un uzklausa apcietināto, mazina vardarbības risku apcietinājumā. Tajā pašā laikā no ECK 5.panta 4.punkta neizriet pienākums rīkot atklātu tiesas sēdi, kurā varētu piedalīties arī trešās personas.

Otrkārt, lai tiktu nodrošināta pušu līdztiesība, apcietinātai personai jābūt tiesībām iepazīties ar tiem krimināllietas materiāliem, kas pamato apcietinājuma nepieciešamību un kas tādēļ ir izšķiroši svarīgi, lai persona varētu pienācīgi īstenot savas tiesības apstrīdēt apcietinājuma tiesiskumu. Kā ECT uzsvēra lietā *Svipsta pret Latviju*, “procesā, kur tiek izskatīta sūdzība par apcietinājuma piemērošanu, ir jānodrošina vienlīdzīgu iespēju garantija abām pusēm, t.i., prokuratūrai un apcietinātajam [...] Viena no vissvarīgākajām prasībām, kas šajā ziņā jāievēro, ir tiesības piekļūt lietas materiāliem: patiesi, lai objektīvi atspēkotu apgalvojumus un apsvērumus, ko prokuratūra izvirza, pamatojoties uz konkrētiem lietas materiāliem, principā nepieciešams, lai aizstāvība varētu ar tiem iepazīties. Pastāv cieša saistība starp apcietinājuma nepieciešamības izvērtējumu un – pēc tā sekojošu – vainas izvērtējumu, lai vienā gadījumā varētu liegt piekļuvi materiāliem, kamēr otrajā to prasa likums [...] Saprotams, ka nacionālās tiesu varas ir tiesīgas pildīt šo prasību dažādos veidos, tomēr metodei, ko tās izvēlas, katrā ziņā jānodrošina tas, ka aizstāvībai tiktu darīti zināmi prokuratūras apsvērumi, lai tā varētu izmantot reālas iespējas tos komentēt”⁸⁸. Citiem vārdiem sakot, ECT ieskatā persona nevar pienācīgi atspēkot apsūdzības puses argumentus par nepieciešamību piemērot apcietinājumu, ja persona nav informēta par pierādījumiem, kas ir šo argumentu pamatā.

Valsts iestādēm – procesa virzītājam – tādēļ jārod līdzsvars starp aizstāvības interesēm un nepieciešamību saglabāt izmeklēšanas noslēpumu. ECT atzīst nepieciešamību efektīvi veikt izmeklēšanu, kas var nozīmēt to, ka daļa no tās laikā apkopotās informācijas tiek turēta slepenībā, lai novērstu, ka aizdomās turamie varētu ietekmēt pierādījumus un kavēt tiesvedību. Šo leģitīmo mērķi tomēr nevar sasniegt uz būtiska aizstāvības tiesību ierobežojuma rēķina⁸⁹.

- e. Visbeidzot atbilstoši ECK 5.panta 4.punktam, personai, kura atrodas apcietinājumā, jābūt tiesībām ar saprātīgiem intervāliem vērsties tiesā, lai apstrīdētu apcietinājuma tiesiskumu⁹⁰. Šīs normas iemesls ir pieņēmums, ka apcietinājums pirmstiesas procesā ir

⁸⁸ *Svipsta pret Latviju* (iesniegums Nr.66820/01), 2006.gada 9.marta spriedums, 129(h).rindkopa.

⁸⁹ *Miķelsons pret Latviju* (iesniegums Nr.46413/10), 2015.gada 3.novembra spriedums, 61.rindkopa, 80.rindkopa.

⁹⁰ *Bezicheri pret Itāliju* (iesniegums Nr.11400/85), 1989.gada 25.oktobra spriedums, 20-21.rindkopa.

termina ziņā stingri ierobežots, jo saistīts ar izmeklēšanas prasībām, kurām savukārt jānotiek bez neattaisnojamas kavēšanās.

IV.7. Kompensācija par prettiesisku aizturēšanu vai apcietināšanu (ECK 5.panta 5.punkts)

55. ECK 5.panta 5.punkts paredz, ka “*ikvienai personai, kas aizturēta vai apcietināta pretēji šī panta nosacījumiem, ir nodrošināmas tiesības uz zaudējumu atlīdzību*”. Tāpat kā 5.panta 4.punkts, arī šī norma ir ECK 13.pantā noteiktā vispārīgā valsts pienākuma nodrošināt ECK garantēto tiesību efektīvu aizsardzību mehānismu izpausme jau konkrētā formā. Taču atšķirībā no ECK 13.panta, kas pieļauj dažādus tiesību aizsardzības mehānismus, ECK 5.panta 5.punktā šis mehānisms jānodrošina tiesā, kas savukārt garantē nolēmumu saistošo spēku.
56. Tiesības saņemt kompensāciju rodas tad, kad nacionālā tiesa vai ECT ir konstatējusi vienu vai vairākus ECK 5.panta 1.-4.punkta pārkāpumus. Vienlaikus ECK 5.panta 5.punkts negarantē personai tiesības uz konkrētu kompensācijas apmēru, taču nacionālā līmenī piešķirtā kompensācija nedrīkst būt būtiski mazāka par to, ko līdzīgās lietās piešķir ECT⁹¹. Piemēram, lietā *Cristina Boicenco pret Moldovu* ECT uzskatīja, ka 500 eiro kompensācija par 11 dienu ilgu prettiesisku brīvības atņemšanu bija nesamērīgi maza kompensācija⁹². No Latvijas lietās piešķirtajām kompensācijām izriet, ka ECT nenosaka kompensāciju par vienu prettiesiska apcietinājuma dienu, pēc tam šo summu reizinot ar atbilstošu dienu skaitu, bet gan piešķir ECT praksei atbilstošu kompensāciju par ECK pārkāpumu. Kopš 2014.gada ECT piešķirtā kompensācija par ECK 5.panta pārkāpumiem (neatkarīgi no pārkāpuma veida un apcietinājuma ilguma) ir aptuveni 3000 eiro⁹³.
57. Nobeigumā jāatgādina, ka tiesvedībai par kompensācijas piešķiršanu ECK 5.panta 5.punkta izpratnē jābeidzas “saprātīgā termiņā”, pretējā gadījumā veidosies ECK 6.panta 1.punkta pārkāpums. Piemēram, lietā *Velinov pret Maķedoniju* ECT uzskatīja, ka četrus gadus un astoņus mēnešus ilga tiesvedība par kompensāciju bija nesamērīgi ilga⁹⁴.

-----

⁹¹ *Cristina Boicenco pret Moldovu* (iesniegums Nr.25688/09), 2011.gada 27.septembra spriedums, 43.rindkopa.

⁹² Turpat.

⁹³ *Urtāns pret Latviju* (iesniegums Nr.16858/11), 2014.gada 28.oktobra spriedums, 44.rindkopa; *Davidovs pret Latviju* (iesniegums Nr. 45559/06), 2015.gada 7.jūlija spriedums, 62.rindkopa; *Vaščenkovs pret Latviju* (iesniegums Nr.30795/12), 2016.gada 15.decembra spriedums, 56.rindkopa.

⁹⁴ *Velinov pret Maķedoniju* (iesniegums Nr.16880/08), 2013.gada 19.septembra spriedums, 80.-86.rindkopa.